

ou selon les croyances populaires l'idole humaine empêchait les mauvais esprits d'agir et les épurait les miasmes en les transférant sur lui-même. (voir photos No 5, 6). Plus particulièrement ce coutume a comme but d'empêcher le mauvais oeil. Pour cette même raison que dans d'autres régions de Grèce, on pose aux champs des crânes d'animaux, des oeufs etc.

I'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ ΣΕΡΡΩΝ

(26 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ - 8 ΜΑΡΤΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Πρὸς τὸν σκοπὸν ἐρεύνης ἐθιμικῶν ἐκδηλώσεων τὴν 1ῃν Μαρτίου καὶ τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς εἰργάσθη ἀπὸ τῆς 26ῆς Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 8ῆς Μαρτίου 1967 εἰς τὰ χωρία: α) Ἀγριανή, β) Σιτοχώρι καὶ γ) Ἀγία Ἐλένη τοῦ νομοῦ Σερρῶν, ἔνθα ἐκίνηματογράφησα:

α'. Ἀγεμὸν παίδων, ῥδόντων τὸ χελιδόνισμα κατὰ τὴν 1ῃν Μαρτίου εἰς Ἀγριανὴν καὶ Σιτοχώρι.

β'. Φάσεις ἐκ τῆς τελέσεως τοῦ ἐθίμου τοῦ *Καλόγερου* εἰς Ἀγίαν Ἐλένην κατὰ τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς (6 Μαρτίου 1967), πρὸς δὲ καὶ τρόπους ἐκτελέσεως μελωδιῶν: α) διὰ *γκάιντας* (ἀσκαύλου), συνοδεία *νταχαρέ* εἰς Ἀγριανὴν καὶ β) διὰ τῆς *Θρακικῆς λύρας*, συνοδεία *νταβουλιού* (μεγάλου νταουλιού) εἰς Ἀγίαν Ἐλένην.

Ἀντιστοίχως πρὸς τὰς κίνηματογραφήσεις ταύτας ἠχογράφησα ἔτι 55 μελωδίας ῥσμάτων καὶ χορῶν, ὡς καὶ ἄλλην λαογραφικὴν ὕλην, κατέγραψα σχετικὰς πρὸς τὰ κίνηματογραφηθέντα θέματα πληροφορίας, εἰς δὲ τὴν Ἀγριανὴν ἐπεξέτεινα τὴν ἐρευνάν μου καὶ εἰς θέματα ἴδια τοῦ ὕλικου βίου τοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῆς καταγραφείσης σχετικῆς ὕλης ἀπηρτίσθη χειρόγραφον ἐκ σελίδων 207, σχήμ. 8ον, τὸ ὁποῖον κατετέθη εἰς τὸ Κέντρον Λαογραφίας ὑπ' ἀριθμ. εἰσαγ. 3168. Τὰ κίνηματογραφηθέντα θέματα κατεγράφησαν εἰς τὸ εἰδικὸν βιβλίον ὑπὸ τοὺς ἀριθμ. 48-52, αἱ δ' ἠχογραφήσεις ὑπὸ τοὺς ἀρ. 14507-14552 καὶ Η.Λ.Υ. ἀρ. 449-454.

Α'. Εἰς Ἀγριανήν¹, τῆς ἐπαρχίας Φυλλίδος, ἐκίνηματογραφήθη τὸ ἐθίμον

¹ Τὸ παλαιότερον ὄνομα τοῦ χωρίου ἦτο *Κλεπούσσα* «διότι εἶχε πολλὰ χωριουδάκια γύρω-γύρω, ἐφτά, καὶ μετὰ ρήμαξαν καὶ μαζεύτηκαν ἐδῶ καὶ ἐπειδὴ πῆρε τὰ ἄλλα τὰ χωριουδάκια, σὰ νὰ τὰ ἐκλεψε, τὸ ἔβγαλαν Κλεπούσσα». (Κ.Λ. χφ. ἀρ. 3168, σ. 47). Τὸ σημερινὸν ὄνομα ἐδόθη ἐκ τῶν *Ἀγριάνων*, λαοῦ παιονικοῦ, κατοικοῦντος τὴν περὶ

τῆς 1ης Μαρτίου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὄμιλοι ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν τῆς σχολικῆς ἡλικίας φέροντες ξύλινον ὁμοίωμα χελιδόνος, τὸ ὁποῖον δύνатаι νὰ περιστρέφεται περὶ κάθετον ἄξονα, περιέρχονται τὰς οἰκίας καὶ ἄδουν (εἰκ. 1) τὸ κατωτέρω ᾠσμα :

Εἰκ. 1. Τὸ χελιδόνισμα εἰς Ἀγριανήν.

Εἰκ. 2. Τὸ χελιδόνισμα εἰς Σιτοχώρι.

*Χελιδόνα ἔρχεται
ἀπὸ Μαύρη Θάλασσα.
Θάλασσα μᾶς πέρασε,
ἔκατσε καὶ λάλησε·*

*5 λάλησε τὰ γράμματα,
γράμματα βασιλικά,
ποὺ μαθαίνουν τὰ παιδιά,
τὰ παιδιά τοῦ δάσκαλου.*

*10 Δάσκαλος μᾶς ἔστειλε,
νὰ μᾶς δώστε πέντε ἀβγά·
ἂν δὲν ἔχ'τε πέντε ἀβγά,
παίρνομε τὴ κλωσσαριά,*

τὴν Ροδόπην καὶ τὸν Στρυμόνα χώραν. (Βλ. Γ. Καφταντζῆ, Φυλῆς τῆς περιφερείας Σερρών. Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε', 1970, σ. 58-60).

νά γεννᾶ καὶ νά κλωσσᾶ
καὶ νά σέρνῃ τὰ πουλιά.

15 Μάρτης μᾶς ἦρθε·

καλῶς μᾶς ἦρθε.

Τὰ λουλούδια ἀνοιξαν,

τόπος μυρίζει

καὶ Ἁγία Πασχαλιὰ

20 μὲ τὰ κόκκινα τ' ἄβγά'.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο, γνωστὸν ὡς *χελιδόνισμα*, ἐκινήματογραφήθη καὶ εἰς Σιτοχώρι τῆς ἐπαρχίας Βισαλτίας. Ἐνταῦθα ἐκτελεῖται μόνον ὑπὸ τῶν ἀγοριῶν, ἀνά δύο, φερόντων τὴν χελιδόνα, ἐστολισμένην διὰ κλάδων ἐλαίας (εἰκ. 2 - 3), καὶ ᾄδόντων¹:

96 A)

Μάρ - τῆς μᾶς ἦρ - θι, τὰ λου - λού - δια - νοί - γουν,

γῆς ἴ - βου - δι - ἄ - ζει, τό - πους μυ - ρί - ζει,

196 B)

Μάρ - τη, Μάρ - τη μου. κα - λέ.

καὶ φλι - βά - ρη, φλι - βε - ρέ· τό - σον τό - που γύ - ρι - σεις,

κ' ἔ - μα - θες τὰ γράμ - μα - τα, γράμ - μα - τα — βα - σι - λι - κά,

σή - κου σύ, νοί - κου - κυ - ρά.

A) τον. B) τον.

¹ Κ. Λ. χφ. ἀρ. 3168, ἔνθ' ἀν., σ. 108 - 109, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14517, ἀρ. ταιν. 1076 Β. Μουσικὴν καταγραφὴν τοῦ ᾄσματος βλ. εἰς Γ. Κ. Σπυριδάκη - Σπ. Περιστέρη,

*Μάρτης μᾶς ἦρθι,
τὰ λουλούδια ἀνοίγουν·
γῆς βουδιάζει,
τόπους μυρίζει.*

5 *Μάρτη - Μάρτη μου καλέ,
καὶ Φλιβάρη φλιβερέ,
τόσον τόπου γύρισες
κ' ἔμαθες τὰ γράμματα,
γράμματα βασιλικά.*

10 *Σήκον σύ, νοικονκυρά,
νὰ μᾶς δώσ'ς τὰ πέντε ἀβγά·
κράτα σὺ τὴν ὄρνιθα
νὰ γεννᾷ καὶ νὰ κλωσσᾷ
καὶ νὰ σέρνη τὰ πουλιά¹.*

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην τοῦ ἔσματος, τὰ παιδιὰ εἷς τε τὴν Ἀγριανὴν καὶ τὸ Σιτοχώρι, ἀφοῦ λάβουν ὡς φιλοδώρημα ἐν ἀβγό, προσφέρουν εἰς τὴν οἰκοκυρὰν τεμάχιον ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς χελιδόνος λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ νήματος, καλουμένου *μαρτινίκι* ἢ *μάρτης*, τὸ ὁποῖον προσδένεται εἰς τὸν καρπὸν τῆς χειρὸς «γιὰ νὰ μὴ τοὺς μαυρίσῃ ὁ Μάρτης», δηλονότι ὁ ἥλιος τοῦ Μαρτίου.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο τοῦ ἀγερμοῦ τῶν παίδων κατὰ τὴν 1ην Μαρτίου, ἀσκούμενον ἐνταῦθα ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως, ἀπαντᾷται προσέτι καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα χωρία τοῦ νομοῦ Σερρῶν, εἷς τινα δ' ἔχει διακοπὴν ἐσχάτως, ἐνῶ τοῦτο συνετηρεῖτο κατὰ τὰ προηγούμενα μόλις ἔτη.

Εἰς Ἀγριανὴν τελεῖται «πάππο πρὸς πάππο τὸ ἀντέτι (ἔθιμον). Κάθε χρόνο γίνεται. Καὶ στὴ κατοχὴ τὸ κάναμε. Καὶ στὴ τουρκοκρατία. Ὅταν ἦταν οἱ Βούλγαροι ἐδῶ², γυρίζαμε μὲ τὸ Βούλγαρο δάσκαλο καὶ μᾶς εἶχαν ἀναγκάσει νὰ τὸ

¹ Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγουῖδια, τόμ. Γ' (Μουσικὴ Ἐκλογή), ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 177 - 78.

² Αἱ δημοσιευόμενα μουσικαὶ καταγραφαὶ ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ συντάκτου - μουσικοῦ τοῦ Κ. Α. Σπ. Περσιτέρη, τὸν ὁποῖον καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ θερμῶς.

¹ Κ. Α. χφ. ἀρ. 3168, ἐνθ' ἄν., σ. 106 - 107, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14515, ἀρ. ταιν. 1076 Β₂.

¹ Ἐννοεῖ τὴν βουλγαρικὴν κατοχὴν τῆς περιοχῆς Σερρῶν. (Βλ.: Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἀθήναι 1966², σ. 331 κ. ἐξ. Γ. Λαυράκι, Αἱ βουλγαρικαὶ θηριωδία ἐν Σέρραις τῷ 1916 καὶ 1917 καὶ τὰ μαρτύρια τῶν Ἑλλήνων ὁμήρων ἐν Βουλγαρίᾳ τῷ 1917 καὶ 1918. Θεσσαλονίκη 1948, σ. 17 κ. ἐξ. Ἀθ. Χρυσόχου, Ἡ κατοχὴ ἐν Μακε-

γυρίσωμε (μεταφράσωμεν) στα βουλγάρικα και τὸ τραγουδούσαμε. "Όταν ἔφυγαν οἱ Βούλγαροι τὸ συνεχίζομε πάλι ὅπως στα παλιὰ χρόνια ἑλληνικά». (Χφ., σ. 38).

Τὸ χελιδόνισμα, ὡς ἀγεμὸς προερχόμενος ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος (μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου¹), συνεχισθὲν δὲ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, διτηρήθη ἄνευ διακοπῆς μέχρι σήμερον. Τὸ ἄσμα θὰ ἦτο εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν

Εἰκ. 3. Χελιδονισταὶ εἰς Σιτοχώρι (1967).

ἐμφυδιὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποδιώξεως τοῦ ἐκ τοῦ χειμῶνος κακοῦ, ἅμα δὲ και λατρευτικὸν πρὸς τὴν θεότητα, ἡ ὁποία ἐπιστεύετο ὡς ἔφορος ἐπὶ τῆς ἀναζωογονήσεως τῆς βλαστήσεως καὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς καρποφορίας².

Β'. Ἡ εἰς Ἀγίαν Ἐλένην τῆς ἐπαρχίας Σερρών κινηματογράφησις σκηνῶν ἐκ τοῦ ἐθιμοῦ τοῦ Καλόγερου, ἀπεσκοπεῖ εἰς συμπλήρωσιν προηγηθείσης κινηματογραφήσεως τοῦ θέματος κατὰ τὸ ἔτος 1965³.

δονία. Βιβλ. 4ον. Οἱ Βούλγαροι ἐν Ἀνατολικῇ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, τευχ. Α', 1941-42. Θεσσαλονίκη 1951, σ. 16). Καὶ ἐπὶ τουρκικῆς κατοχῆς τὸ χωρίον εἶχε καταστῆ στόχος συνεχῶν προσβολῶν καὶ δολοφονιῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ὡς λ. χ. τὴν 12 Δεκ. 1906. Τότε Βούλγαροι ἐπέδραμον εἰς αὐτό, κατέκαυσαν 7 οἰκίας, ἐδολοφόνησαν 11 ἄτομα καὶ προῦκάλεσαν μεγάλας ζημίας εἰς γεωργικὰ προϊόντα. (Βλ. Π. Πέννα, ἔνθ' ἄν., σ. 251, 295 κ. ἄλλ.).

¹ Δειπνοσ. Η 60.

² Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὸ ἄσμα τῆς Χελιδόνος (χελιδόνισμα). Ἐπετ ΚΑ., τόμ. 20/21 (1967/68), ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 49 κ. ἔξ.

³ Βλ. Κ. Α. χφ. ἀρ. 2938, συλλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, σ. 7-17, ἀρ. κινημ. ταιν. 28.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο τελεῖται, ὡς γνωστόν, τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς ἐβδομάδος ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων προσφύγων ἀπὸ τὸ Κωστή τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης¹.

Ἐκ συγκρίσεως τῆς τελέσεως αὐτοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1965 καὶ 1967 παρετηρήσαμεν ὅτι τοῦτο τείνει βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰς ἐγκατάλειψιν.

Φροντὶς κατεβλήθη πρὸς μαγνητοφώνησιν τῶν κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦτον ὀργανικῶν μελωδιῶν καὶ τῶν ᾄσμάτων, ὡς καὶ τῶν ἐκφωνουμένων εὐχῶν κατὰ τὴν εἰκονικὴν σπορὰν καὶ ἄροτρίασιν (εἰκ. 4).

Εἰκ. 4. Ἡ ἄροτρίασις κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ ἔθιμου τοῦ Καλόγερου.
(Ἁγία Ἑλένη Σερρών. 6 Μαρτ. 1967).

Παραθέτομεν κατωτέρω τὸ ᾄσμα «Πῶς τὸ τρίβουν τὸ πιπέρι...»², τὸ ὁποῖον συνοδεύει ὁμώνυμον μιμητικὸν χορὸν.

Τὴν μελωδίαν τοῦ ᾄσματος τούτου ἐκτελοῦν περισσότερον πάσης ἄλλης τὰ μουσικὰ ὄργανα (λύρα³ - νταβούλι⁴) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὅλης τελετῆς.

¹ Βλ. : Κ. Ἀ. Ρωμαίου, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης. Ἀναστενάρια. Τελετὴ Τυρινῆς Δευτέρας. Ἀρχ. Θρηκ. Θεσ. τ. 11 (1944/45), σ. 80 κ.ἐξ., Γ. Ἀ. Μέγα, Ἀναστενάρια καὶ ἔθιμα τῆς Τυρινῆς Δευτέρας εἰς τὸ Κωστή καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ χωριά τῆς Ἀνατολ. Θράκης. Λαογραφ. ΙΘ' (1960/61), σ. 525 κ.ἐξ., Κατερίνας Κακούρη, Διονυσιακά. Ἀθήνα 1963, σ. 31 κ.ἐξ.

² Κ. Λ. γφ. ἀρ. 3168, ἐνθ' ἀν., σ. 131, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14539, ταιν. 1077 Β₁.

³ τρίχορδος θρακικὴ λύρα.

⁴ μέγα τύμπανον.

♩ 315 7̣ ♩ 63

Τοῦ δια - βό - λου οἱ — κα - λο - γέ - ροι —

πῶς — τό — τρί - βουν — τό πι - πέ - ρι

τοῦ δια - βό - λου οἱ κα - λο - γέ - ροι

πῶς — τό — τρί - βουνε τό πι - πέ - ρι

Ἔ - τσιμ' γιά, μω - ρέ, ν' ἔ - τσιμ' γιά —

ἔ - τσιμ' γιά τό τρί - βου - νε

ἔ - τσιμ' γιά τό — τρί - βου - νε

καί — τό πι - πέ - ρι - σου - νε .

Τοῦ διαβόλου οἱ καλογέροι
 πῶς τό τρίβουν τό πιπέρι.
 Ἔτσιμ' γιά τό τρίβουνε
 καί τό πιπερίζουνε.
 Μὲ τὰ γόνατα τό τρίβουν,
 μὲ τὴ γλῶσσα τό μαζεύουν.

Γ'. Ἐκ τῆς εἰς τὸ χωρίον Ἀγριανὴ καταγραφείσης ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης, ἰδιαιτέρον διαφέρον παρουσιάζει ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν ποιμενικὸν βίον, τὴν λαϊκὴν λατρείαν καὶ δεισιδαίμονας τινὰς συνηθείας.

Ἐκ τῶν ἀσθενειῶν εἰς τὰ αἰγοπρόβατα ἡ πλέον ἐπικίνδυνος θεωρεῖται τὸ νταλάκι (δ ἄνθραξ). Πιστεύεται ὅτι παρουσιάζεται γάτα, κασίκι, σὰν βαμπιρ (= βρυκόλακας). Πρὸς θεραπείαν παλαιότερον «ἔβαζαν σ' ἓνα μέρος φωτιά, νύχτα, ἀπὸ δυὸ μεριές καὶ ἀπὸ μέσα περνοῦσαν τὰ πρόβατα, ἀπὸ τῆ φωτιά πηδοῦσαν. Τὸ νταλάκι φοβόταν τῆ φωτιά καὶ ἔμνησκε. Μετὰ φεύγουν ἀπὸ 'κεῖ, ἀπὸ κείνη τῆ περιοχῆ, ἀλλοῦ, γιὰ νὰ μὴ τοὺς βρῆ τὸ νταλάκι. Τὰ περνοῦσαν ἀπὸ τῆ φωτιά χωρὶς κουδοῦνια, χωρὶς ὀμιλία, καὶ τὰ σκυλιὰ ἄλλος τὰ κρατοῦσε μακριὰ νὰ μὴ φωνάζουν γιὰ νὰ μὴ τοὺς βρῆ πάλι τὸ νταλάκι. Ἄλλη γιαιτριὰ γιὰ τὸ νταλάκι εἶνα' νὰ πάρησ ἄλας μὲ πίττερα καὶ θὰ πᾶς σ' ἓνα σταυροδρομί, θὰ τὰ πάη ἓνα παιδάκι γυμνό, θὰ πάη νὰ ρίξῃ τὸ ἄλας νύχτα καὶ θὰ πᾶν τὰ πρόβατα νύχτα καὶ μόλις θὰ πᾶνε νὰ γλείφουν τὰ πρόβατα, θὰ τὰ διώξουν ἀπ' ἐκεῖ. Ἄλλοι πάλι πάαιναν στὸ μπαῖρ (βουνὸ) καὶ ἐκεῖ ἔβγαζε τὰ ροῦχα του ὁ τσιομπάνης, ἀπὸ μάννα γεννημένος γινόταν, καὶ ἀρχινοῦσε νὰ κνηγάη τὰ πρόβατα μὲ μιὰ βέργα. Καὶ αὐτὸ νύχτα... Ἄλλοι περνοῦσαν ἀπὸ νερό, πάλι νύχτα καὶ πάλι φενγάλα» (Χφ. σ. 12-13)¹.

Τοὺς προσβαλλομένους ὑπὸ εὐλογιάς «τοὺς τύλιγαν σὲ μαλακὸ παννὶ ἄμα ἔπεφτε τὸ δέρμα καὶ ἔβαζαν γλυκίσματα στῆ φωτιά, στὸ τζάκι, σὰν ἔρθῃ ἡ Εὐλογία νὰ μὴ 'ρθῆ δυναμωμένη. Παρουσιάζεται σὰν γυνναίκα εἰδῶν - εἰδῶν». (Χφ. σ. 15).

Τὸ τρυποπέρασμα ἀσθενῶν πρὸς θεραπείαν αὐτῶν ἀπαντᾷ καὶ ἔνταῦθα, ὡς καὶ εἰς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους²: «Στὸν Ἄι Γιάννη τὸ Πρόδρομο ἔχει μιὰ σπηλιά. Ἐχει μιὰ πέτρα καὶ μιὰ τρυπα καὶ ἀπὸ κεῖ μέσα περνᾶν γιὰ νὰ γενοῦν καλά. Οἱ ἄμαρτωλοὶ σκαλώνουν». (Χφ. σ. 17).

Τὰ Χριστούγεννα, τὴν Πρωτοχρονιά καὶ τὰ Θεοφάνια παρασκευάζουν μικρὰν κουλλούραν διὰ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας, ἐπίσης δὲ καὶ διὰ τὰ ζῶα. Τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων παρασκευάζεται ἔτι εἰδικὸν κουλλούρι, τὸ κουλλάκι, διὰ τὸν Καλικάτζουρο καὶ τοποθετεῖται εἰς τὸ εἰκονοστάσιον τῆς οἰκίας. (Χφ. σ. 28).

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου καίει ἄσβεστος ἡ φωτιά εἰς τὴν ἐστίαν, ἡ δὲ στάχτη συγκεντρώνεται καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 6ης Ἰανουαρίου ραντί-

¹ Πρβλ. Γ. Α. Μέγα, Μαγικαὶ καὶ δεισιδαίμονες συνήθειαι πρὸς ἀποτροπὴν ἐπιδημιῶν νόσων. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 5-6 (1943-44), σ. 32 κ. ἑξ. (= Λαογραφία 25, 1967, σ. 481 κ. ἑξ.).

² Βλ. Στ. Ἡμέλλον, Περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ ἐθίμου «τοῦ τρυποπεράσματος». Ἐπετ. Ἐταιρ. Κυκλ. Μελ. Α' (1961), σ. 515-528, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ζεται δι' αὐτῆς ἐξωτερικῶς κύκλω ἢ οἰκία πρὸς ἐκδίωξιν τῶν καλικαντζάρων¹, οἱ ὅποιοι καθ' ὄλον τὸ 12ήμερον πιστεύεται ὅτι εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλ' εἶναι «σὰν ἀέρας», ἀόρατοι.

Τὴν πρωΐαν τῆς Πρωτοχρονιάς τὰ παιδιὰ περιέρχονται τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου, κτυποῦν μὲ χλωρούς κλάδους ἐλαίας τὰς θύρας καὶ ἐπάδουν²:

♩ 96

Σουρ - βα, σουρ - βα, κό - λιν - τρα,
 τρεις χι - λιά - δες πρό - βα - τα
 κι ἄλ - λα τό - σα γί - δια
 δῶσ', κυ - ρά, κα - ρύ - δια.

*Σοῦρβα - σοῦρβα, κόλιντρα,
 τρεις χιλιάδες πρόβατα
 κι ἄλλα τόσα γίδια
 δῶσ', κυρά, καρύδια.*

Διὰ τῶν κλάδων τούτων κτυποῦν καὶ ὅσα ἄτομα συναντήσουν καθ' ὁδόν³.
 (Χφ., σ. 30 - 31).

¹ Πρβλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη - Γ. Ν. Αικατερινίδου, Λαϊκὰ λατρευτικὰ τελετὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν (Καλὴ Βρῦση Δράμας) ἀπὸ 5 - 8 Ἰανουαρίου, Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν τ. 40 (1965), σ. 237 - 240.

² Κ. Α. χφ. ἀρ. 3168, ἐνθ' ἀν., σ. 117, ἀρ. εἰσ. μουσ. 14526, ἀρ. ταιν. 1076 B₁₉.

³ Βλ.: Ν. Γ. Πολίτου, Πυρομαντεία καὶ ἔμπυροσκοπία παρὰ τῷ λαῷ. Λαογραφία Γ' (1912), σ. 349 - 351 (= Λαογρ. σύμμ. Γ', σ. 154 - 55). Γ. Καγάλη, Λαογραφικὰ ἐκ Μακεδονίας. Λαογραφία Σ' (1918), σ. 468 κ. ἐξ. Πρβλ. Δ. Βογαζλή, Ἠθῆ, ἔθιμα καὶ προλήψεις... Ἀρχ. Θρ. Θησ., τόμ. 21 (1956), σ. 199 - 200.

Τὸ πανελληνίως τελούμενον «ποδαρικό» συνηθίζεται ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαγῶν τοῦ νομοῦ Σερρῶν, τὴν 2^{αν} Ἰανουαρίου. Ἀκολούθως ὁ νοικοκύρης στέλλει τὰ παιδιά καὶ κομίζουν νερὸ «γιατὶ κινούργιο μπερικέτι. Μετὰ ρίχνουν ἄλλας στὸ

Εἰκ. 5. Ραντισμὸς τάφου δι' ὕδατος κατὰ τὸ Ψυχosάββατον.
(Ἄγριανὴ Σερρῶν. 4 Μαρτ. 1967).

τζάκι καὶ λένε ἐνῶ ἀνεκατώνουν τὴ φωτιά μὲ κλαδί ἐλιᾶς: ὅπως σκάζει τὸ ἄλλας ἔτσι νὰ σκάζη τὸ σπῆτι ἀπὸ καπνὸ, ἀπὸ ζῶα, ἀπὸ μπερικέτι». (Χφ. σ. 30-31).

Τὴν 8^{ην} Ἰανουαρίου εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς μαμμῆς¹.

Κατὰ τὰς τρεῖς Κυριακὰς τῶν Ἀπόκρεων ἀνάπτονται ὑπὸ τῶν παιδιῶν πυραὶ τὰς ὁποίας ὑπερπηδοῦν καὶ ἀναφωνοῦν: «Ἡ ἀρκούδα φοβᾶται, ἐγὼ δὲ φοβᾶμαι». Μεταμφιέσεις λαμβάνουν χώραν τὴν Κυριακὴν τῆς Τυροφάγου.

Τὸ Ψυχosάββατον αἱ γυναῖκες κομίζουν βρασμένον σῖτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸν ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ διανέμουν. Ἀκολούθως μεταβαίνουν εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ἔνθα θυμιατίζουν καὶ ραντίζουν τοὺς τάφους δι' ὕδατος ἢ οἴνου (εἰκὼν 5, χφ. σ. 69).

¹ Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Ἔθιμα τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς. Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 7 (1952), σ. 3-27 (= Λαογραφία 25, 1967, σ. 534-556).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων κατὰ τὸ Πάσχα ἀναφέρονται τὸ τῆς αἰώρας (κούνιες) καὶ τὴν κύκλω περιφορὰν τῶν εἰκόνων διὰ τῶν ἀγροτικῶν ὄριων τοῦ χωρίου κατὰ τὴν Πέμπτην τῆς Διακαινησίμου καὶ τὴν κατ' αὐτὴν τοποθέτησιν ὑψώματος ἐντὸς τοῦ κορμοῦ δένδρων. Κατὰ τὴν περιφορὰν εὐχονται ὑπὲρ προστασίας τῶν ἀγρῶν ἐκ τῆς χαλάζης¹.

Λιτανεῖαι τελοῦνται κατὰ τὴν πανήγυριν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ὡς καὶ εἰς περιπτώσεις ἀνομβρίας, ὅτε ἡ ἐκκίνησις τῆς πομπῆς γίνεται ἐκ τοῦ παρεκκλησίου τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ὅστις θεωρεῖται καὶ ἐνταῦθα ὅτι «εἶναι γιὰ τὶς βροχὲς»² (χφ. σ. 41).

Κατὰ τὴν τοπικὴν πανήγυριν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου συνηθίζεται ἡ τέλεσις διαφόρων ἀγωνισμάτων³ (χφ. σ. 38-42).

Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου θεωρεῖται, ὡς πολλαχοῦ, ἡμέρα ἀρχῆς τῆς θερινῆς περιόδου διὰ τὴν πρόσληψιν ἐπὶ μισθῷ ποιμένος (χφ. σ. 17).

Διὰ τοῦ ἀγιασμοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) ἀνανεοῦται τὸ προζύμι (φύραμα) τῆς χρονιάς (σ. 42), ἀπὸ τὸ πρῶτο δὲ σιτάρι τῆς παραγωγῆς παρασκευάζεται εἰδικὴ πίττα, τὴν ὁποῖαν ἀναρτοῦν εἰς τὴν κρήνην ἐξ ἧς ὑδροεῦνται καὶ ἐπεύχονται: «Ὡς τρέχει τὸ νερό, νὰ τρέχη τὸ γέννημα» (χφ. σ. 52).

Ἐκ τῶν ἠχογραφηθέντων ἄσματων, πλὴν τῶν λατρευτικῶν, 1ης Μαρτίου, Λαζάρου, Καλόγερον, καὶ τῶν συνδεδεμένων πρὸς παιδιάς, πολλὰ ἀναφέρονται εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα καὶ εἰς τοπικοὺς μακεδονομάχους ἥρωας, ὡς τὸ τραγούδι τοῦ καπετὰν Μητρούση⁴ κ. ἄ.

¹ Τὸ ἐθίμον τοῦτο τῆς περιφορᾶς τῶν εἰκόνων εἰς τὰ ἀγροτικὰ σύνορα τοῦ χωρίου πρὸς προστασίαν τῆς παραγωγῆς εἶναι λίαν διαδεδομένον εἰς τὸν νομὸν Σερρῶν. Βλ. σχετικῶς: Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, Ὁ ἑορτασμός τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Νέον Σούλι Σερρῶν. Σερραϊκὰ Χρονικὰ Ε' (1970), σ. 142.

² Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. Α', σ. 91.

³ Ἡ τέλεσις ἀγωνισμάτων κατὰ τὰς τοπικὰς πανηγύρεις συνηθίζεται πολλαχοῦ τοῦ νομοῦ. (Βλ. Γ. Ν. Αἰκατερινίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 139).

⁴ Περὶ τῆς δράσεως καὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου αὐτοῦ βλ. εἰς Π. Πέρινα, ἔνθ' ἄν., σ. 241 κ. ἐξ. καὶ Δ. Πετροπούλου, Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα. Μακεδονικὰ Η' (1968), σ. 356-57.

R É S U M É

Rapport sur une enquête folklorique spéciale, menée dans le département de Serrès du 26 février à 8 mars 1967

par Georges Ékatérinidis

L'auteur expose les résultats de l'enquête folklorique spéciale qu'il a menée dans les villages Agriani, Sitochori et Aghia Éléni du département de Serrès (Macédoine orientale). Dans ces villages il a filmé sur pellicule de 16 mm. les sujets suivants :

1) À Agriani et à Sitochori la coutume de «chélidonisma» (de *chelidoni*, hirondelle). Cette coutume s'observe aussi dans d'autres villages du dép. de Serrès, ainsi que dans des villages du reste de la Macédoine et ailleurs en Grèce (p. ex. à Rhodes). Des groupes d'enfants, âgés de 6 à 12 ans, vont chanter de porte en porte dans le village la chanson du retour de l'hirondelle et par conséquent du retour du printemps. Chaque groupe tient une hirondelle de bois, qui tourne autour d'un axe vertical. Il s'agit d'une coutume qui survit depuis l'antiquité jusqu'à nos jours sans interruption. Athénée dans ses «Deipnosophistes» (chap. VIII, 60) nous la rapporte de Rhodes.

2) À Aghia Éléni des scènes de la cérémonie du «Caloghéros» (=le moine) qui a lieu le lundi de la troisième semaine du carnaval. C'est une fête des réfugiés du village Costi en Thrace orientale, installés à Aghia Éléni de Serrès en 1923. Un paysan déguisé en moine (en grec caloghéros) et suivi d'autres personnes travestis rend visite, suivant un rituel spécial, dans toutes les maisons du village, pour souhaite aux gens la bonne santé et une récolte abondante. La procession fait le tour du village et à la fin de cette manifestation on tue le *caloghéros*, qui ressuscite au bout de quelques instants, ce qui donne le signal pour que la danse commence à la place centrale du village.

3) À Aghia Éléni la lyre de Thrace et le davoul et à Agriani la cornemuse (*gaïda*) et le daharé, instruments de musique populaire locaux.

L'auteur a enregistré pendant cette mission 55 mélodies populaires sur bande de magnétophone et recueilli des renseignements divers concernant les sujets filmés. Ces renseignements, ainsi qu'une matière folklorique variée sont notés dans un manuscrit de 207 pages, déposé

aux archives du Centre du Folklore sous le No 3168. De cette matière notons les superstitions et les coutumes du culte populaire au village Agriani, p. ex.: le feu conservé dans le foyer de chaque maison pendant les 12 jours qui vont de Noël à l'Épiphanie (25 décembre - 6 janvier), la guérison par des moyens magiques ou par le passage de la personne ou de l'animal malade par un trou, la préparation de gimblettes spéciales le jour de Noël, le jour de l'an et à l'Épiphanie, les rassemblements d'enfants le jour de l'an, les feu du carnaval etc.

Δ'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΕΙΣ ΝΟΜΟΝ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
(24 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ - 18 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1967)

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΟΥ

Κατὰ τὴν ἀπὸ 24 Αὐγούστου ἕως 18 Σεπτεμβρίου 1967 λαογραφικὴν ἔρευνάν μου εἰς τὸν νομὸν Λασιθίου Κρήτης¹ εἰργάσθην κατὰ σειρὰν εἰς τὰ χωρία: α) Μαρμακέτον ἐπαρχίας Λασιθίου² β) Λιθίνες καὶ Καρούδι ἐπαρχίας Σητείας, καὶ γ) Βρούσες ἐπαρχίας Μιραμβέλλου.

α) Εἰς τὸ Μαρμακέτον, ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Λασιθίου³, ἐκινηματογραφήθησαν αἱ ἐργασίαι τῆς συγκομιδῆς τῶν γεωμήλων (εἰκ. 1), τὰ ὅποια ἀποτελοῦν τὸ κύριον εἰσόδημα τῶν κατοίκων, καὶ ὁ ἄλωνισμὸς τῶν ρεβιθιδῶν (εἰκ. 2).

β) Εἰς Λιθίνες³, ἔνθα καὶ παρέμεινα ἐπὶ τὸν περισσότερον χρόνον, ἠρεύνησα θέματα κυρίως τοῦ γεωργικοῦ βίου καὶ τῆς λαϊκῆς λατρείας.

¹ Δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθμ. 56427/26.7.67 ἐντολῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

² Τὸ ὄροπέδιον Λασιθίου (ὕψομ. 817 - 850) ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Δίκτης εἰς ἔκτασιν 12 περίπου χιλιομ. μήκους καὶ 6 χιλ. πλάτους. Ἡ ἄρδευσις τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον εἶναι γονιμώτατον, ἐπιτυγχάνεται διὰ χιλιάδων φρεάτων, ἡ δ' ἄντλησις τοῦ ὕδατος δι' ἀνεμομύλων, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων σήμερον φθάνει τὰς 11.000. (Βλ. καὶ Στ. Σπανάκη, Ἡ Κρήτη... Ἡράκλειον 1964, σ. 241 - 42. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ μύλοι τοῦ Λασιθίου. Κρητ. Ἔστια Α', τευχ. 4 (1949), σ. 25).

³ Τὸ χωρίον θεωρεῖται ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ Λιθίνου, ὁ ὁποῖος φέρεται μεταξὺ τῶν 12 ἀρχοντοπούλων, τὰ ὅποια κατῆλθον εἰς Κρήτην ἐκ Βυζαντίου τὸ 1182 ἐπὶ Ἀλεξίου Β' Κομνηνοῦ. (Βλ. Μ. Καταπότη, Σητεία. Τοπωνύμια. Μύσων Α' (1932), σ. 198, ἀρ. 31, Ἐμμ. Ἀγγελάκη, Σητειακά, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1935, σ. 85 - 86).